

BS/165/2012

W OBLICZU ŚMIERCI

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
11 stycznia 2012 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

„Cały system znaczeń, które nami kierują (...) oparty jest na podstawowym doświadczeniu każdego z nas: wiem, że umrę i boję się śmierci. Doświadczenie to możemy nazwać fundamentalnym lękiem. Jest ono pierwotną antycypacją, będącą źródłem wszystkich pozostałych. Z fundamentalnego lęku wyrastają liczne wzajemnie powiązane systemy nadziei i obaw, pragnień i zaspokojień, szans i zagrożeń, które skłaniają człowieka do podejmowania prób zapanowania nad światem, przewycięzania przeszkód, nakreślenia projektów i ich realizacji”¹ – tymi słowami znany austriacki filozof Alfred Schütz opisywał rolę śmierci w życiu człowieka. Choć każde życie zaczyna się i kończy, w codziennych relacjach temat śmierci funkcjonuje niejako w sferze tabu. Abstrahując bowiem od sensu przypisywanego śmierci w doktrynach religijnych, nieuchronny kres egzystencji, jej kruchość, obnaża małość istoty ludzkiej.

W listopadowym sondażu² – chcąc wykorzystać szczególny nastrój, jaki towarzyszy Polakom w okresie Zaduszek – zapytaliśmy respondentów o ich własną śmierć. Interesowało nas, jak badani woleliby, a jak nie chcieliby umierać – ich wyobrażenia, obawy.

REFLEKSJA NAD ŚMIERCIA

Wprawdzie niemal trzy czwarte Polaków (72%) deklaruje, że myśli o śmierci, jednak większości z nich (52%) zdarza się to rzadko. Co czwarty badany (28%) twierdzi, że nigdy nie zastanawiał się nad tymi sprawami. W ciągu ostatniej dekady refleksyjność nad śmiercią nieznacznie się zmniejszyła – ubyło osób deklarujących, że myślą o niej często (od 2001 roku spadek o 9 punktów, do 20%), a przybyło takich, którym w ogóle się to nie zdarza (o 6 punktów).

¹ A. Schütz, *Collected papers: The problem of social reality*, Volume I, Hague: Martinus Nijhoff 1962, s. 228.

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (270) przeprowadzono w dniach 8–17 listopada 2012 roku na liczącej 952 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. WIELE OSÓB MYŚLI CZASEM O ŚMIERCI. CZY PAN(I) MYŚLI O ŚMIERCI:

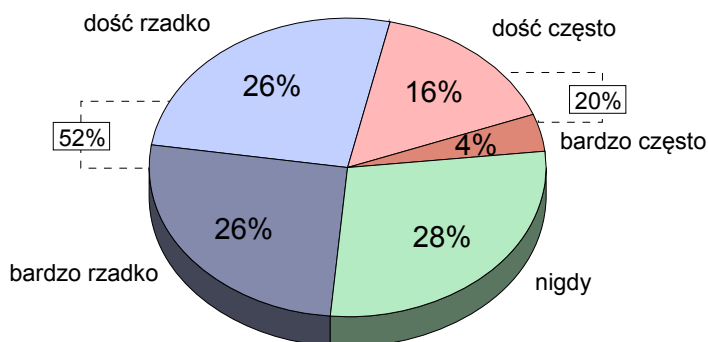

Tabela 1

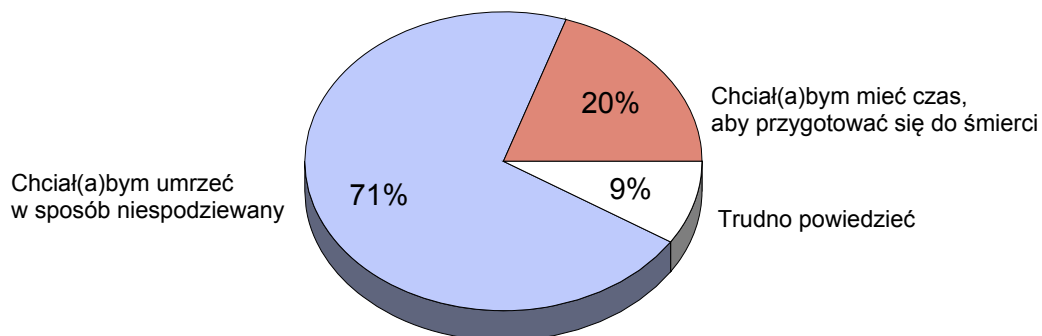
Czy Pan(i) myśli o śmierci:	Odpowiedzi respondentów według terminów badań					
	2001		2005		2012	
	w procentach					
- bardzo często	10	29	8	26	4	20
- dość często	19		18		16	
- dość rzadko	23	49	21	45	26	52
- bardzo rzadko	26		24		26	
- nigdy	22		29		28	

Problemy tanatyczne w większym stopniu absorbują uwagę kobiet, osób starszych, gorzej wykształconych i źle oceniających swoje warunki materialne (zob. tabele aneksowe).

JAK UMIERAĆ?

Prawie trzy czwarte respondentów (71%) chciałoby umrzeć w sposób niespodziewany, a tylko jedna piąta (20%) wolałaby przygotować się do śmierci.

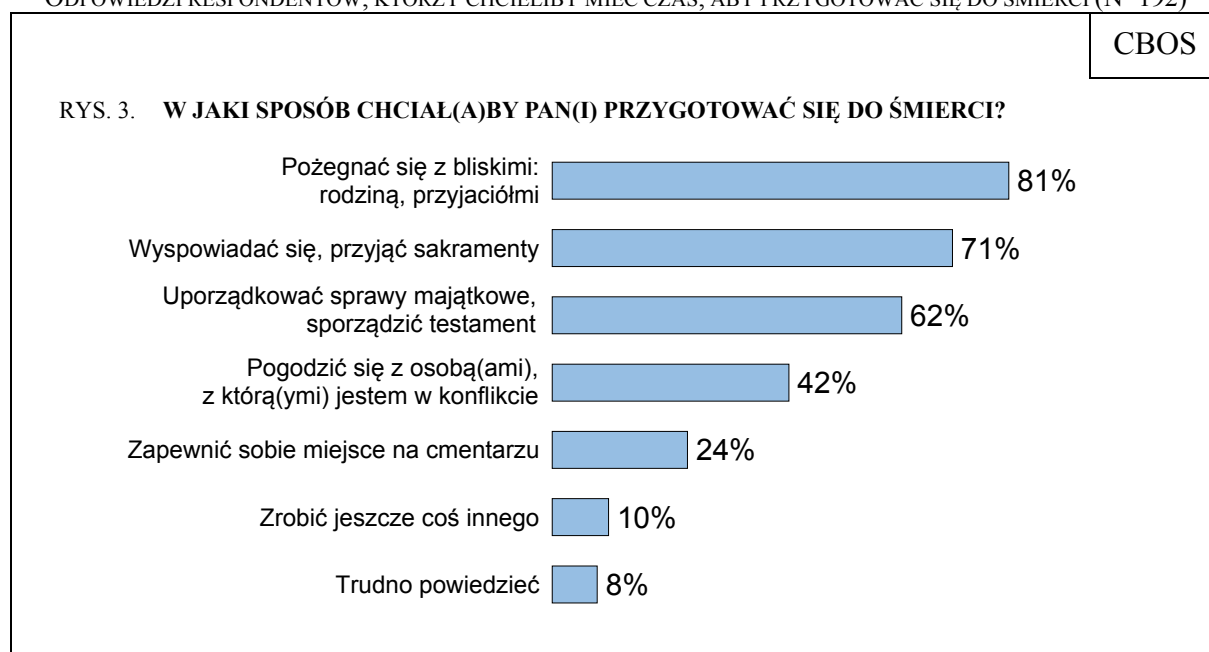
RYS. 2. CZY CHCIAŁ(A)BY PAN(I) MIEĆ CZAS, ABY PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO ŚMIERCI CZY TEŻ WOLAŁ(A)BY PAN(I) RACZEJ UMRZEĆ W SPOSÓB NIESPODZIEWANY?

Wolę nagłej śmierci ponadprzeciętnie często wyrażają ankietowani z wykształceniem zasadniczym zawodowym, respondenci gorzej sytuowani i rzadziej praktykujący religijnie. Trzeba jednak zaznaczyć, że niespodziewaną, szybką śmierć preferuje przeważająca część respondentów ze wszystkich grup społeczno-demograficznych (zob. tabele aneksowe).

Ci, którzy chcieliby mieć czas na przygotowanie się do śmierci, niemal powszechnie odczuwają potrzebę pożegnania się z bliskimi (81%). Około dwóch trzecich chciałoby wyświadczyć się, przyjąć sakramenty (71%) oraz uporządkować sprawy majątkowe (62%). Mniej osób z tej grupy za ważne uznaje naprawienie relacji międzyludzkich, rozwiązanie konfliktów (42%) i zapewnienie sobie miejsca na cmentarzu (24%). Jedna dziesiąta (10%) wolałaby zrobić coś innego – spełnić swoje marzenie lub wyjechać w podróż życia.

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY CHCIELIBY MIEĆ CZAS, ABY PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO ŚMIERCI (N=192)

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać wszystkie ważne dla nich sprawy

Najbardziej preferowaną formą zakończenia życia jest śmierć we śnie (59%). Dla połowy respondentów (50%) ważne jest, aby ich zgon nie był poprzedzony długim cierpieniem. Dość dużej grupie badanych zależy na możliwości pożegnania się z rodziną i przyjaciółmi (32%), wyświadczenia i przyjęcia sakramentów (29%) oraz na tym, by umrzeć we własnym domu (25%). Mniej osób za jedną z trzech najistotniejszych spraw uważa obecność bliskiej osoby (15%), zachowanie świadomości (7%) i estetycznego wyglądu ciała (7%).

RYS. 4. LUDZIE RÓŻNIE WYOBRAŻAJĄ SOBIE SWOJĄ ŚMIERĆ. JAK PAN(I) SOBIE JĄ WYOBRAŻA? JAK CHCIAŁ(A)BY PAN(I) UMRZEĆ? CO BYŁOBY DLA PANA(I) NAJWAŻNIEJSZE?

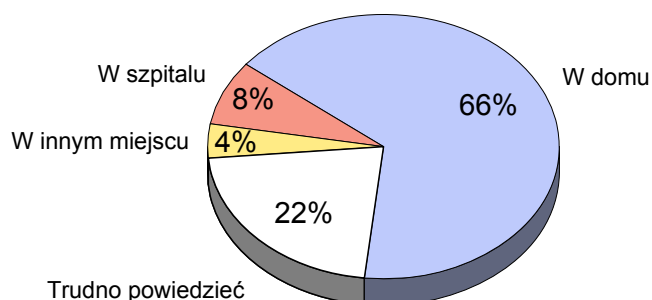

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać trzy najważniejsze dla nich sprawy

Ankietowani zamożniejsi i lepiej wykształceni przywiązują większą wagę do społecznego aspektu śmierci – relatywnie częściej odczuwają potrzebę pożegnania się z bliskimi, a nawet śmierci u boku bliskiej osoby. Badani gorzej wykształceni i mniej zamożni częściej niż pozostali woleliby zakończyć życie we własnym domu, z kolei osoby bardziej zaangażowane religijnie za jedną z ważniejszych spraw uznają wyświadczenie się i przyjęcie sakramentów (zob. tabele aneksowe).

Większość respondentów (66%) twierdzi, że chciałaby umrzeć we własnym domu. Co dwunasty (8%) wolałby śmierć w szpitalu, a nieliczni (4%) – w innym miejscu, np. na wyjeździe zagranicznym, na łonie natury, w wypadku, w pracy. Jedna piąta ankietowanych (22%) nie ma zdania na ten temat.

RYS. 5. GDZIE CHCIAŁ(A)BY PAN(I) UMRZEĆ?

★

★

★

Mimo że Polacy coraz rzadziej myślą o śmierci, większość respondentów deklaruje, że od czasu do czasu oddaje się refleksji nad umieraniem. Badani na ogół przyjmują też określoną postawę wobec własnej śmierci. W ocenie przeciętnego ankietowanego idealnym zakończeniem życia byłaby śmierć we śnie, w swoim domu. Okazuje się również, że większość badanych chciałaby umrzeć nagle, niespodziewanie. Wynik ten, choć na pierwszy rzut oka nieco zaskakujący, doskonale oddaje społeczną skalę tanatycznego lęku. Oddalanie od siebie myśli o śmierci, niechęć do jakichkolwiek przygotowań na jej okoliczność dowodzi, jak się wydaje, prawdziwości słów Alberta Camusa: „człowiek jest jedynym stworzeniem, które nie zgadza się być tym, czym jest”³.

Opracowała
Natalia HIPSZ

³ A. Camus, *Człowiek zbuntowany*, Warszawa: Muza 2002, s. 18.

Tabela 1

		Wiele osób myśli czasem o śmierci. Czy Pan(i) myśli o śmierci:			Liczba osób
		często	rzadko	nigdy	
		%	%	%	
Ogółem		20	52	28	952
Płeć	Mężczyźni	13	49	38	453
	Kobiety	27	55	18	499
Wiek	18-24 lata	9	50	41	119
	25-34	14	51	35	195
	35-44	12	61	26	159
	45-54	25	49	26	144
	55-64	24	56	20	182
	65 lat i więcej	37	43	20	153
Miejsce zamieszkania	Wieś	18	48	34	361
	Miasto do 20 tys.	18	58	24	145
	20-100 tys.	23	49	29	184
	101-500 tys.	24	59	17	162
	501 tys. i więcej mieszk.	22	54	25	100
Wykształcenie	Podstawowe	30	38	32	186
	Zasadnicze zawodowe	16	50	34	248
	Średnie	20	54	26	334
	Wyższe	18	64	18	185
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	16	64	20	89
	Średni personel, technicy	24	59	17	35
	Pracownicy adm.-biurowi	18	69	13	55
	Pracownicy usług	16	51	33	67
	Robotnicy wykwalifikowani	9	51	40	113
	Robotnicy niewykwalifik.	11	56	33	45
	Rolnicy	16	51	33	60
	Pracujący na własny rach.	20	50	30	39
Bierni zawodowo	Renciści	31	45	24	83
	Emeryci	33	46	21	193
	Uczniowie i studenci	12	49	39	55
	Bezrobotni	16	50	33	53
	Gospodynie domowe i inni	21	51	28	64
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	15	63	22	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	14	52	34	95
	sekt. pryw. poza rolnict.	13	58	29	230
	prywatnym gosp. rolnym	16	44	40	49
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	24	46	30	134
	501-750	30	37	34	111
	751-1000	22	50	28	172
	1001-1500	16	56	29	166
	Powyżej 1500 zł	20	62	18	164
Ocena własnych war. mater.	Złe	35	49	17	134
	Średnie	19	49	31	429
	Dobre	17	56	27	389
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	36	53	12	45
	Raz w tygodniu	19	54	27	417
	1-2 razy w miesiącu	14	54	32	164
	Kilka razy w roku	21	50	29	220
	W ogóle nie uczestniczy	27	47	27	106
Poglądy polityczne	Lewica	19	54	27	146
	Centrum	19	54	27	301
	Prawica	19	55	27	286
	Trudno powiedzieć	25	45	31	219

Tabela 2

		Czy chciał(a)by Pan(i) mieć czas, aby przygotować się do śmierci czy też wolał(a)by Pan(i) raczej umrzeć w sposób niespodziewany?			Liczba osób
		Chciał(a)bym mieć czas, aby przygotować się do śmierci	Chciał(a)bym umrzeć w sposób niespodziewany	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		20	71	9	944
Płeć	Mężczyźni	17	74	9	450
	Kobiety	23	68	9	494
Wiek	18-24 lata	16	72	12	119
	25-34	16	76	8	194
	35-44	24	67	10	156
	45-54	17	72	10	142
	55-64	18	75	7	181
	65 lat i więcej	31	62	7	151
Miejsce zamieszkania	Wieś	18	72	10	357
	Miasto do 20 tys.	18	76	5	145
	20-100 tys.	17	74	8	181
	101-500 tys.	29	64	7	161
	501 tys. i więcej mieszk.	22	65	14	100
Wykształcenie	Podstawowe	21	74	6	182
	Zasadnicze zawodowe	12	80	9	246
	Średnie	22	68	10	331
	Wyższe	28	62	10	184
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	30	59	11	88
	Średni personel, technicy	26	69	4	35
	Pracownicy adm.-biurowi	27	62	12	55
	Pracownicy usług	24	66	10	66
	Robotnicy wykwalifikowani	8	82	11	112
	Robotnicy niewykwalifik.	8	86	7	44
	Rolnicy	19	78	3	58
	Pracujący na własny rach.	21	75	4	39
Bierni zawodowo	Renciści	25	65	9	83
	Emeryci	26	67	7	191
	Uczniowie i studenci	17	72	11	55
	Bezrobotni	12	82	6	53
	Gospodynie domowe i inni	13	72	14	63
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	21	73	7	118
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	11	78	11	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	24	65	10	229
	prywatnym gosp. rolnym	17	80	3	47
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	16	80	5	132
	501-750	20	73	7	111
	751-1000	21	71	8	170
	1001-1500	27	66	7	166
	Powyżej 1500 zł	23	69	8	163
Ocena własnych war. mater.	Złe	21	75	4	132
	Średnie	17	73	10	424
	Dobre	24	67	8	387
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	44	48	9	43
	Raz w tygodniu	26	67	8	414
	1-2 razy w miesiącu	14	76	10	164
	Kilka razy w roku	11	80	9	217
	W ogóle nie uczestniczy	20	71	9	106
Poglądy polityczne	Lewica	21	72	7	145
	Centrum	16	76	8	299
	Prawica	28	65	7	284
	Trudno powiedzieć	15	72	13	216

Tabela 3

		Ludzie różnie wyobrażają sobie swoją śmierć. Jak Pan(i) sobie ją wyobraża? Jak chciał(a)by Pan(i) umrzeć? Co byłoby dla Pana(i) najważniejsze?				
		Umrzeć nie cierpiąc długo	Pożegnać się przed śmiercią z bliskimi: rodziną i przyjaciółmi	Umierać z osobą bliską u boku	Umrzeć we śnie	Umrzeć we własnym domu
		%	%	%	%	%
Ogółem		50	32	15	59	25
Płeć	Mężczyźni	51	28	14	60	24
	Kobiety	50	37	16	58	27
Wiek	18-24 lata	54	44	26	51	22
	25-34	53	40	19	60	16
	35-44	45	31	17	64	18
	45-54	52	31	12	58	26
	55-64	51	25	7	65	36
	65 lat i więcej	46	26	11	50	35
Miejsce zamieszkania	Wieś	48	26	15	60	26
	Miasto do 20 tys.	51	29	14	58	29
	20-100 tys.	52	39	14	57	23
	101-500 tys.	44	42	17	54	27
	501 tys. i więcej mieszk.	63	35	16	66	21
Wykształcenie	Podstawowe	48	28	10	58	36
	Zasadnicze zawodowe	48	27	10	64	30
	Średnie	51	34	17	60	20
	Wyższe	54	42	23	50	18
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	49	45	25	55	16
	Średni personel, technicy	61	36	15	51	15
	Pracownicy adm.-biurowi	59	41	20	49	18
	Pracownicy usług	53	45	15	61	22
	Robotnicy wykwalifikowani	51	31	10	69	20
	Robotnicy niewykwalifik.	54	28	22	68	27
	Rolnicy	58	14		75	30
	Pracujący na własny rach.	45	34	26	55	30
Bierni zawodowo	Renciści	39	29	7	65	36
	Emeryci	49	27	11	51	33
	Uczniowie i studenci	57	50	29	49	25
	Bezrobotni	44	19	19	67	24
	Gospodynie domowe i inni	47	33	17	53	20
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	44	38	20	56	19
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	56	44	11	63	19
	sekt. prywat. poza rolnict.	54	35	19	61	22
	prywatnym gosp. rolnym	63	14		76	28
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	37	31	9	67	27
	501-750	50	31	22	63	30
	751-1000	58	31	9	55	27
	1001-1500	53	35	17	53	24
	Powyżej 1500 zł	52	37	22	62	23
Ocena własnych war. mater.	Złe	51	28	12	63	31
	Średnie	50	31	13	60	27
	Dobre	50	36	18	56	22
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	48	32	24	35	28
	Raz w tygodniu	51	35	16	53	26
	1-2 razy w miesiącu	47	31	11	66	26
	Kilka razy w roku	52	29	13	67	19
	W ogóle nie uczestniczy	47	33	18	62	31
Poglądy polityczne	Lewica	48	30	12	68	24
	Centrum	55	31	14	63	25
	Prawica	50	36	18	48	25
	Trudno powiedzieć	46	31	15	60	27

Tabela 3 (cd.)

		Ludzie różnie wyobrażają sobie swoją śmierć. Jak Pan(i) sobie ją wyobraża? Jak chciał(a)by Pan(i) umrzeć? Co byłoby dla Pana(i) najważniejsze?				Liczba osób
		Przed śmiercią wypowiedzieć się, przyjmując sakramenty	Umierać zachowując świadomość	Umrzeć w taki sposób, by moje ciało nie było zniekształcone	Trudno powiedzieć, nie myślałem(a) o tym	
		%	%	%	%	
Ogółem		29	7	7	6	931
Płeć	Mężczyźni	25	9	7	6	443
	Kobiety	33	5	6	5	488
Wiek	18-24 lata	26	10	10	5	117
	25-34	24	8	8	7	193
	35-44	29	9	8	6	155
	45-54	28	5	6	5	140
	55-64	29	4	7	6	179
	65 lat i więcej	40	7	1	6	146
Miejsce zamieszkania	Wieś	30	6	7	7	355
	Miasto do 20 tys.	29	10	5	7	142
	20-100 tys.	26	6	7	5	177
	101-500 tys.	30	8	4	4	159
	501 tys. i więcej mieszk.	30	7	13	5	98
Wykształcenie	Podstawowe	34	2	3	7	177
	Zasadnicze zawodowe	25	7	7	6	244
	Średnie	29	9	7	5	327
	Wyższe	32	7	11	4	183
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	22	9	9	8	88
	Średni personel, technicy	48	8	7	2	35
	Pracownicy adm.-biurowi	49	6	9	1	55
	Pracownicy usług	30	9	3	6	64
	Robotnicy wykwalifikowani	24	8	3	5	111
	Robotnicy niewykwalifik.	16	9	6	8	43
	Rolnicy	25	5	8		58
Pracujący na własny rach.	21	11	13	9	39	
Bierni zawodowo	Renciści	26	3	5	10	82
	Emeryci	38	5	3	6	187
	Uczniowie i studenci	26	7	7	3	55
	Bezrobotni	15	6	16	10	51
	Gospodynie domowe i inni	31	8	10	7	63
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	34	5	9	7	118
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	24	4	7	6	92
	sekt. prywat. poza rolnict.	27	11	7	5	228
	prywatnym gosp. rolnym	31	3	7		47
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	23	9	8	8	130
	501-750	24	7	4	3	110
	751-1000	37	8	4	6	167
	1001-1500	29	8	7	6	166
	Powyżej 1500 zł	27	6	11	2	163
Ocena własnych war. mater.	Złe	32	7	6	3	126
	Średnie	32	6	6	7	421
	Dobre	26	8	9	6	384
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	55	8	7	1	43
	Raz w tygodniu	42	7	5	6	409
	1-2 razy w miesiącu	25	4	6	6	163
	Kilka razy w roku	14	8	10	9	213
	W ogóle nie uczestniczy	8	8	11	3	103
Poglądy polityczne	Lewica	21	8	9	5	143
	Centrum	25	6	10	5	297
	Prawica	39	9	5	5	280
	Trudno powiedzieć	28	5	3	9	211